

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Unormowania prawnokarne nadmiernie ograniczające decyzyjność sądu (zagadnienia wybrane)

dr Marcin Galiński
dr Paulina Banaszak-Grzechowiak
prof. dr hab. Łukasz Pohl

Prawo karne i kryminologia
Warszawa 2025

Spis treści

I. Wprowadzenie	5
II. Ograniczenia na polu wymierzania kary grzywny i kary ograniczenia wolności	6
III. Ograniczenia na polu okoliczności obciążających i łagodzących	9
IV. Ograniczenia na polu stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia	13
V. Ograniczenia na polu stosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary i odstąpienia od jej wymierzenia	26
VI. Ograniczenia na polu przepisów Kodeksu karnego z zakresu tzw. nauki o przestępstwie	29
Bibliografia	31

I. Wprowadzenie

Już powierzchowny ogląd tematu wyznaczonego tytułem niniejszego raportu pozwala sformułować wniosek, że zagadnienie przepisów Kodeksu karnego¹ wpisujących się w rzeczony temat jest zagadnieniem problemowym już u podstaw. Okolicznością wywołującą tę jego właściwość jest fakt, że praktycznie o każdym przepisie wzmiankowanego aktu normatywnego można by orzec, że koduje on regulację, mocą której ogranicza się decyzyjność sądu karnego. Wszak – jak wielokrotnie podkreśla się to w karnistyce – prawo karne to prawo nieprzekraczalnych granic. Mając w polu widzenia, że granice tego prawa podporządkowane są założeniu intelektualnej i aksjologicznej racjonalności (założeniu związanemu z ideą o racjonalności twórcy prawa), jest sprawą oczywistą, iż myśląc o prawnokarnych unormowaniach ograniczających decyzyjność sądu, uwagę skupiamy tylko na tych, których deskryptywne (i w konsekwencji normatywne) ujęcie prowokuje do opinii, że ograniczają one tę decyzyjność nadmiernie – że ograniczają ją w sposób, który właśnie nie koresponduje z naczelnym założeniem o adekwatnej – zarówno intelektualnie, jak i aksjologicznie – reakcji prawa karnego na dany typ przypadku regulacji jego norm. Dobierając do zakresu obszaru poniższej analizy tak ogólnie (bo – jak widać – nie ostro) scharakteryzowane kryterium, nie otrzymujemy jednak zakresu wolnego od merytorycznej spekulacji. Stąd też w niniejszym raporcie obejmujemy naszą uwagę jedynie wybrane i zarazem przykładowe regulacje Kodeksu karnego, o których – jak sądzimy – można wnosić, że znamionują się one tą właśnie cechą, iż nadmiernie (bo niezgodnie z założeniem podanej tu adekwatności reakcji prawa karnego) ograniczają decyzyjność sądu karnego; skupiając się przy tym na tych spośród nich, które wskazaną cechę dziedziczą po nie w pełni racjonalnie ujętym (oczywiście naszym zdaniem) przepisie kompetencyjnym – a więc przepisie o ograniczonym potencjale modyfikowania jego zawartości normatywnej użyciem pozajęzykowych dyrektyw wykładni.

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 383) – dalej k.k.

II. Ograniczenia na polu wymierzania kary grzywny i kary ograniczenia wolności

Odnosząc się do kwestii wpływu ustawodawstwa na zakres luzu decyzyjnego posiadanego przez sędziego w toku prowadzenia przezeń postępowania karnego na etapie postępowania sądowego, należy zwrócić uwagę na regulacje, które weszły w życie w dniu 1 października 2023 r. na mocy ustawy z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw². W tym punkcie rozważań analizą objęte zostaną dwa przepisy Kodeksu karnego: art. 33 § 1a i art. 34 § 1aa.

Zgodnie z art. 33 § 1a k.k.: „Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, a przestępstwo jest zagrożone zarówno grzywną, jak i karą pozbawienia wolności, grzywnę wymierza się w wysokości nie niższej od: 1) 50 stawek – w przypadku czynu zagrożonego karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą roku; 2) 100 stawek – w przypadku czynu zagrożonego karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 2 lat; 3) 150 stawek – w przypadku czynu zagrożonego karą pozbawienia wolności przekraczającą 2 lata”. W myśl art. 33 § 2a k.k. powyższe stosuje się również do kary grzywny wymierzanej obok kary pozbawienia wolności.

Natomiast według art. 34 § 1aa k.k.: „Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, a przestępstwo jest zagrożone zarówno karą ograniczenia wolności, jak i karą pozbawienia wolności, karę ograniczenia wolności wymierza się w wysokości nie niższej od: 1) 2 miesięcy – w przypadku czynu zagrożonego karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą roku; 2) 3 miesięcy – w przypadku czynu zagrożonego karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 2 lat; 3) 4 miesięcy – w przypadku czynu zagrożonego karą pozbawienia wolności przekraczającą 2 lata”.

Obie te regulacje stanowią nieznana wcześniej obecnie obowiązującej ustawie karnej sytuację uzależnienia wymiaru kary nieizolacyjnej od rozmiaru kary pozbawienia wolności prze-

² Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2600). Należy również dodać, że w momencie sporządzania niniejszego opracowania (tj. grudzień 2024 r.) na etapie opiniowania znajduje się rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (numer z wykazu prac Rady Ministrów – UD153) przewidujący uchylenie przepisów, o których mowa powyżej.

widzianej w przepisie części szczególnej Kodeksu karnego lub przepisie karnym innej ustawy, do której stosuje się przepisy części ogólnej Kodeksu karnego. Mowa zatem o sytuacji, w której to czyn zabroniony jest zagrożony alternatywnie grzywną/karą ograniczenia wolności i karą pozbawienia wolności; w sytuacji, gdy ustawa nie przewiduje kary pozbawienia wolności wskazane przepisy – oczywiście – nie mają zastosowania³. Co istotne, modyfikacja wymiaru kary następuje wyłącznie co do dolnej jej granicy⁴. Odnosząc się do tej regulacji, w doktrynie wskazuje się, że wprowadzenie wzmiankowanych przepisów stanowi ograniczenie swobody sędziowskiej⁵. Niewątpliwie, względem poprzedniego stanu prawnego swoboda decyzyjna sądu została ograniczona. Powstaje jednak pytanie, czy owo ograniczenie luzu decyzyjnego jest rozwiązaniem słusznym. Wskazać należy, że w tym zakresie nie przekonuje pogląd projektodawcy o braku spójności polityki karnej bez wprowadzenia art. 33 § 1a k.k. oraz art. 34 § 1aa k.k.⁶ Ustawodawca ma możliwość prowadzenia polityki karnej w taki sposób, by możliwe było adekwatne dostosowanie sankcji do społecznej szkodliwości *in abstracto* określonego typu czynu zabronionego. Mianowicie, po pierwsze, ustawodawca może nie przewidywać kary grzywny albo kary ograniczenia wolności za określony typ czynu zabronionego, jeśli w jego ocenie ten czyn jest nazbyt karygodny, by adekwatną karą za jego popełnienie była

³ Por. np. M. Mozgawa [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX 2024, art. 33, nt 5; art. 34, nt 8; V. Konarska-Wrzošek [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, LEX 2023, art. 34, nt 5.

⁴ Nadmienić należy, że art. 33 § 1a k.k. stanowi *lex specialis* względem art. 33 § 1a k.k., zaś art. 34 § 1aa k.k. jest *lex specialis* względem art. 34 § 1 k.k.

⁵ Zob. M. Mozgawa [w:] *Kodeks...*, art. 33, nt 5; art. 34, nt 8; V. Konarska-Wrzošek [w:] *Kodeks...*, red. V. Konarska-Wrzošek, art. 34, nt 5 czy A. Barczak-Oplustil, M. Małecki, S. Tarapata, M. Iwański, *Populistyczna nowelizacja prawa karnego. Ustawa z dnia 7.07.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk senacki nr 762)*, s. 6, <https://kipk.pl/wp-content/uploads/2022/07/novelizacja2022.pdf> (dostęp: dnia 24 grudnia 2024 r.). Warto nadmienić, że pozytywnie do wprowadzonych regulacji odnosi się A. Grześkowiak. W ocenie wskazanej autorki poprzedni stan prawny dawał nazbyt wiele luzu decyzyjnego, jednakże ma ona pewne zastrzeżenia co do przyjętych przez ustawodawcę rozwiązań. A. Grześkowiak w kontekście kary grzywny stwierdza: „Stąd można by uznać, że na takim wskazaniu kodeksowym nie ucierpi zasada sprawiedliwości kary, tym bardziej, że sąd także i w takich przypadkach ma duży luz decyzyjny co do wyboru i uznania wymierzonej grzywny za karę sprawiedliwą. Jednak bardziej racjonalne i mieszczące się w logice ustawodawczej – jak się wydaje – byłoby stopniowanie również górnej granicy grzywny przewidzianej w sankcji danego typu występku w zależności od wysokości grożącej kary pozbawienia wolności. Nie ucierpiałaby również na takiej regulacji zasada sędziowskiej swobody wymiaru kary, bowiem pozostałoby jeszcze wiele możliwości wyboru ilości stawek dziennych do wyboru przez sąd, gwarantujących luz decyzyjny, co pozwoliłoby na wymierzenie kary grzywny proporcjonalnej zwłaszcza do stopnia winy. Brak synchronizacji również górnej granicy stawek nasuwać może przypuszczenie, że ustawodawcy nie tyle chodziło o ustawowe skorelowanie wymiaru grzywny ze stopniem szkodliwości społecznej występku i dodanie podstaw dla większej indywidualizacji tej kary, ale o zaostrzenie wymiaru grzywny, przez podwyższenie dolnej jej granicy związanej z typami występku określonymi górną wysokością grożącej kary pozbawienia wolności. Przy wszystkich trzech wskazanych w nowelizacji art. 33 § 1a KK kategoriach przestępstw, jej górna granica sięga bowiem niezmiennie 540 stawek. Rozwiązanie ustawowe, chociaż stwarza sądowi możliwość wymiaru kary w oparciu o zasadę indywidualizacji, a więc dostosowanej do konkretnego przypadku i jest bliższe zasadzie sprawiedliwości i równości, a ustawodawca nadal pozostawił sądowi dużą swobodę wymiaru kary, jednak zdaje się posiadać wskazaną wadę” – A. Grześkowiak [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Legalis 2024, art. 33.

⁶ Zob. Uzasadnienie do rządowego projektu o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, IX kadencja, druk sejmowy nr 2024, s. 8; <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/2851BC6F8739C-593C12587F10042EF6E/%24File/2024.pdf> (dostęp: dnia 3 kwietnia 2025 r.).

np. kara grzywny. Po drugie, może on przemodelować opis sankcji grożącej w przepisie części szczególnej Kodeksu karnego w taki sposób, by na wzór kary pozbawienia wolności wskazać minimalne lub maksymalne granice kary nieizolacyjnej grożącej za popełnienie danego typu czynu zabronionego⁷. Należy dodać, że pomimo intencji wysłowionych w uzasadnieniu projektu rzeczonej ustawy nie udało ich się wdrożyć poprzez wprowadzenie art. 33 § 1a i art. 34 § 1aa k.k. Po pierwsze, skoro ustawodawca decyduje się na ustanowienie sankcji karnej na takim poziomie, że za dany czyn przewiduje zarówno możliwości wymierzenia kary izolacyjnej, jak i nieizolacyjnej, to kierując się założeniem o racjonalności prawodawcy, jest on świadomy znacznej rozpiętości sposobów oraz okoliczności popełnienia określonego typu czynu zabronionego, zaś takie, a nie inne ukształtowanie sankcji stanowi tego wyraz. Po drugie, zgodzić się należy z R. Zawłockim, że wprowadzone przepisy komplikują zasady wykonywania reakcji karnoprawnej, co jest połączone z szeroką kazuistyką⁸. Owa kazuistyka wynika ze zróżnicowania minimalnej dolnej granicy kary nieizolacyjnej od dolnej granicy ustawowego zagrożenia karą izolacyjną grożącą za popełnienie tego samego czynu zabronionego. Co istotne kazuistyka ta – w kontekście przedmiotu niniejszego raportu – ma wpływ na zakres luzu decyzyjnego sędziego. Wpływ ten jest dość istotny, albowiem sąd ma mniejszą możliwość dostosowania adekwatności nieizolacyjnej sankcji karnej do realiów danej sprawy⁹. Powstaje zatem ryzyko wymierzenia kary nieadekwatnej do okoliczności sprawy i osoby sprawcy, co może utrudnić realizację celów kary. W praktyce bowiem dochodzi do zróżnicowanego „usztynwienia” wymiaru kary nieizolacyjnej, usztynwienia – dodajmy – nieznajdującego merytorycznego uzasadnienia¹⁰ i znacząco ograniczającego luz decyzyjny sądu.

⁷ Przy czym jest to bardziej możliwość stricte hipotetyczna, albowiem wiązałaby się z dogłębnymi zmianami nie tylko w tekście ustawy karnej, lecz również w założeniach co do formułowania przepisów karnych.

⁸ Zob. R. Zawłocki, *Nowela „lipcowa” Kodeksu karnego, czyli nowe restrykcyjne prawo karne*, „Monitor Prawniczy” 2023, nr 2, s. 83.

⁹ Należy nadmienić, że omawiane regulacje nie wyłączają możliwości zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary w przypadku zaistnienia przesłanek uprawniających sąd do skorzystania ze wspomnianej kompetencji.

¹⁰ Dodajmy, że takim merytorycznym uzasadnieniem nie może być – w myśl wcześniejszych ustaleń – li tylko zagrożenie za dany czyn karą pozbawienia wolności.

III. Ograniczenia na polu okoliczności obciążających i łagodzących

W myśl art. 53 § 2a k.k. okolicznościami obciążającymi są w szczególności:

- 1) uprzednia karalność za przestępstwo umyślne lub podobne przestępstwo nieumyślne;
- 2) wykorzystanie bezradności, niepełnosprawności, choroby lub podeszłego wieku pokrzywdzonego;
- 3) sposób działania prowadzący do poniżenia lub udręczenia pokrzywdzonego;
- 4) popełnienie przestępstwa z premedytacją;
- 5) popełnienie przestępstwa w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie;
- 6) popełnienie przestępstwa motywowanego nienawiścią z powodu przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej lub wyznaniowej ofiary albo z powodu jej bezwyznaniowości;
- 7) działanie ze szczególnym okrucieństwem;
- 8) popełnienie przestępstwa w stanie po spożyciu alkoholu lub środka odurzającego, jeżeli ten stan był czynnikiem prowadzącym do popełnienia przestępstwa lub istotnego zwiększenia jego skutków;
- 9) popełnienie przestępstwa we współdziałaniu z nieletnim lub z wykorzystaniem jego udziału.

Natomiast okolicznościami łagodzącymi – zgodnie z art. 53 § 2b k.k. – są z kolei w szczególności:

- 1) popełnienie przestępstwa w wyniku motywacji zasługującej na uwzględnienie;
- 2) popełnienie przestępstwa pod wpływem gniewu, strachu lub wzburzenia, usprawiedliwionych okolicznościami zdarzenia;
- 3) popełnienie przestępstwa w reakcji na nagłą sytuację, której prawidłowa ocena była istotnie utrudniona z uwagi na okoliczności osobiste, zakres wiedzy lub doświadczenia życiowego sprawcy;
- 4) podjęcie działań zmierzających do zapobieżenia szkodzie lub krzywdzie, wynikającej z przestępstwa, albo do ograniczenia jej rozmiaru;

- 5) pojednanie się z pokrzywdzonym;
- 6) naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem lub zadośćuczynienie za krzywdę wynikłą z przestępstwa;
- 7) popełnienie przestępstwa ze znacznym przyczynieniem się pokrzywdzonego;
- 8) dobrowolne ujawnienie popełnionego przez siebie przestępstwa organowi powołanemu do ścigania przestępstw¹¹.

W paragrafach 2c¹², 2d¹³ oraz 2e¹⁴ art. 53 k.k. ustawodawca dokonuje modyfikacji powyższego katalogu okoliczności łagodzących i obciążających.

W piśmiennictwie wskazuje się, że powyższe katalogi mogą niekiedy stanowić ograniczenie swobody sędziowskiej¹⁵. Wskazuje się również na zbędność sformułowania takich katalogów¹⁶. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że katalog ww. okoliczności jest katalogiem otwartym¹⁷. Warto jednak zaznaczyć, że otwartość katalogu okoliczności łagodzących i obciążających jest otwartością o specyficznym charakterze. Mianowicie wyrażenia „w szczególności” nie można traktować jako synonimu zwrotu „na przykład”, który to zapewnia możliwość nieograniczonego rozszerzenia okoliczności łagodzących i obciążających. Jak bowiem trafnie zauważa A. Choduń, określenie „w szczególności” wskazuje, że dany katalog jest katalogiem zamkniętym w chwili redagowania tekstu prawnego, a więc odwołuje się do wszystkich istniejących w momencie redagowania desygnatów definiowanej nazwy. Natomiast rolą tego zwrotu jest umożliwienie modyfikacji zakresu definiowanej nazwy w przyszłości bez konieczności nowelizacji tekstu aktu prawnego. Innymi słowy: „Nie jest to wyliczenie przykładowe, ale wyliczenie wyczerpujące «na dziś» i jednocześnie otwarte

¹¹ Na marginesie należy dodać, że ustawodawca umiejscowił zaprezentowane przepisy w Kodeksie karnym w taki sposób, że pierwszym przepisem jest przepis ustanawiający katalog okoliczności obciążających, zaś w kolejnym przepisie umieścił katalog okoliczności łagodzących. Kierując się założeniem o racjonalności prawodawcy, można przyjąć, że takie umiejscowienie rzeczonych przepisów wskazuje na preferencje ustawodawcy w zakresie zaostrzania sankcji karnej, albowiem ustawodawca wyżej sytuje kwestie wpływające na surowszą odpowiedzialność karną *in concreto*, a w dalszej kolejności okoliczności wpływające na jej niższy wymiar *in concreto*. Por. J. Giezek, P. Kardas, *Nowe ujęcie zasad i dyrektyw sądowego wymiaru kary. Kilka uwag na tle uchwalonych zmian normatywnych*, „Prokuratura i Prawo” 2023, nr 7–8, s. 20.

¹² W myśl wzmiankowanego przepisu: „Nie stanowi okoliczności, o której mowa w § 2a i 2b, okoliczność będąca znamieniem przestępstwa, które popełnił sprawca, chyba że wystąpiła ona ze szczególnie wysokim nasileniem”.

¹³ Zgodnie z rzeczonym przepisem: „Nie stanowi okoliczności, o której mowa w § 2a, okoliczność niebędąca znamieniem przestępstwa, jeżeli stanowi podstawę zaostrzenia odpowiedzialności karnej zastosowanego wobec sprawcy”.

¹⁴ Przepis ten stanowi, że: „Nie stanowi okoliczności, o której mowa w § 2b, okoliczność niebędąca znamieniem przestępstwa, jeżeli stanowi podstawę złagodzenia odpowiedzialności karnej zastosowanego wobec sprawcy”.

¹⁵ Zob. I. Zgoliński [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, LEX 2023, art. 53, nt 12, czy V. Konarska-Wrzosek [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Legalis 2024, art. 53.

¹⁶ Zob. M. Budyn-Kulik [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX 2024, art. 53, nt 24 czy J. Majewski [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Majewski, LEX 2024, art. 53, nt 31.

¹⁷ Zob. np. V. Konarska-Wrzosek [w:] *Kodeks...*, red. R.A. Stefański, art. 53; Z. Gądzik [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Legalis 2024, art. 53; J. Giezek, P. Kardas, *Nowe...*, s. 17 czy J. Majewski [w:] *Kodeks...*, art. 53, nt 30.

«na przyszłość»¹⁸. W konsekwencji, biorąc pod uwagę relatywnie krótki okres od momentu wprowadzenia do Kodeksu karnego rzeczonych przepisów, nie można uznać, by zaszły takie zmiany w obiektywnie postrzegalnej rzeczywistości, które mogłyby uzasadniać rozszerzenie powyższych katalogów, co na ten moment czyni je katalogami zamkniętymi. Powoduje to zatem sytuację ograniczenia luzu decyzyjnego, albowiem sąd *de facto* nie może wyjść poza zakres okoliczności określonych w art. 53 § 2a i 2b k.k. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w poprzednim stanie prawnym sąd miał znaczny luz decyzyjny co do kwalifikowania danych okoliczności jako łagodzących czy też obciążających, co należy ocenić pozytywnie. Ze względu na wielość elementów składowych stanu faktycznego poszczególnej sprawy, może być wiele okoliczności mających wpływ na wymiar kary. Z uwagi na złożoność rzeczywistości wszelkie wprowadzanie katalogu powoduje ograniczenie możliwości oceny danych okoliczności jako łagodzących czy obciążających. Wprowadzenie jakiegokolwiek katalogu takich okoliczności spowoduje, że pewne okoliczności nieuwjęte w takim katalogu czy niezbieżne w mniejszym bądź większym stopniu z tymi ujętymi, nie będą mogły być uznane za okoliczności obciążające albo łagodzące, pomimo ich istotnego wpływu na wymiar kary *in concreto*¹⁹. Stąd też omawiane regulacje należy ocenić negatywnie oraz uznać je za przejaw istotnego i nieuzasadnionego ograniczenia luzu decyzyjnego sędziego w zakresie kształtowania wymiaru kary w toku prowadzonego przezeń postępowania karnego²⁰. Biorąc pod uwagę powyższe konstatacje, należy przychylić się do poglądu wskazującego na zbędność wprowadzenia katalogów okoliczności łagodzących i obciążających.

Dalsze ograniczenia luzu decyzyjnego w zakresie uznania określonych okoliczności za łagodzące lub obciążające wprowadzają przepisy art. 53 § 2c–2e k.k. Tworzą one bowiem nadmierną kazuistykę. Owa kazuistyka powoduje, że mamy w tym przypadku do czynienia z ograniczeniem luzu decyzyjnego drugiego stopnia²¹. Mowa tutaj o ograniczeniu luzu decyzyjnego drugiego stopnia, albowiem następuje w tych przepisach dalsze ograniczenie luzu decyzyjnego, którego dokonano przez wprowadzenie art. 53 § 2a i 2b k.k. (tj. ograniczenie luzu decyzyjnego pierwszego stopnia). Ograniczenie to polega na tym, że sąd nie może uznać (poza wyjątkiem wskazanym w art. 53 § 2c *in fine* k.k.) określonych okoliczności, wskazanych w § 2a i 2b za okoliczności odpowiednio obciążające albo łagodzące w sytuacjach określo-

¹⁸ Zob. A. Choduń, *Aspekty językowe derywacyjnej koncepcji wykładni prawa*, Szczecin 2018, s. 207–208.

¹⁹ Por. A. Kania-Chramęga, *Okoliczności obciążające w procesie sądowego wymiaru kary (art. 53 § 2a k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 2023, nr 10, s. 6–7.

²⁰ Niemniej zasadne jest takie ukształtowanie przepisów prawnych, by sąd był zobligowany do wytłumaczenia się, dlaczego uznał daną okoliczność za okoliczność łagodzącą albo obciążającą.

²¹ Biorąc pod uwagę ukształtowanie warstwy deskryptywnej art. 53 § 2c k.k., można spotkać się tam z ograniczeniem luzu decyzyjnego trzeciego stopnia, albowiem sędzia nie można uznać, iż okoliczność stanowiąca znamię typu czynu zabronionego nie stanowi okoliczności łagodzącej albo obciążającej, o której mowa w art. 53 § 2a lub 2b k.k. (tj. ograniczenie luzu decyzyjnego drugiego stopnia), jeśli występuje ze szczególnie wysokim nasileniem.

nych w ww. trzech przepisach. Powoduje to w istocie nadmierne skomplikowanie procesu wymiaru kary, z uwagi na wprowadzenie wyjątków od reguł, a co za tym idzie – konieczne jest podjęcie zbędnego i wydłużonego procesu interpretacyjnego polegającego na subsumpcji określonych okoliczności jako okoliczności wskazanych w powyższych przepisach. Uznać to należy za wtórną konsekwencję ustanowienia katalogu okoliczności łagodzących i obciążających, albowiem w pewnych układach sytuacyjnych okoliczności wskazane *expressis verbis* w § 2a i 2b mogą niekiedy nie być takimi okolicznościami. Zatem wprowadzenie do art. 53 paragrafów 2a i 2b ma w konsekwencji szersze negatywne skutki. Stąd też należy uznać, że przepisy § 2c–2e stanowią dalsze nieuzasadnione ograniczenie luzu decyzyjnego w procesie wymiaru kary. Należy zatem ocenić pozytywnie próby legislacyjne usunięcia tych regulacji z systemu prawnego.

IV. Ograniczenia na polu stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia

W drodze ustawy z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw do art. 77 k.k. regulującego przesłanki zastosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia kary pozbawienia wolności zostały dodane dwie nowe jednostki redakcyjne, tj. § 3 oraz § 4.

Zgodnie z art. 77 § 3 k.k., wymierzając karę dożywotniego pozbawienia wolności sprawcy za czyn popełniony przez niego po prawomocnym skazaniu za przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu, wolności, wolności seksualnej, bezpieczeństwu powszechnemu lub za przestępstwo o charakterze terrorystycznym na karę dożywotniego pozbawienia wolności albo karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 20 lat, sąd może orzec zakaz warunkowego zwolnienia.

Paragraf 4 art. 77 k.k. stanowi natomiast, że wymierzając karę dożywotniego pozbawienia wolności, sąd może orzec zakaz warunkowego zwolnienia sprawcy, jeżeli charakter i okoliczności czynu oraz właściwości osobiste sprawcy wskazują, iż jego pozostawanie na wolności spowoduje trwałe niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób.

Przed wejściem w życie zmian wprowadzonych omawianą ustawą, tj. przed dniem 1 października 2023 r., skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności, który spełnił ustawowe warunki, można było warunkowo zwolnić po odbyciu co najmniej 25 lat kary. W szczególnie uzasadnionych wypadkach sąd, wymierzając karę pozbawienia wolności, karę 25 lat pozbawienia wolności oraz karę dożywotniego pozbawienia wolności, mógł wyznaczyć surowsze ograniczenia do skorzystania przez skazanego z warunkowego zwolnienia niż przewidziane w art. 78 k.k., jednakże nie miał on możliwości orzeczenia wobec sprawcy skazywanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności zakazu warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Wspomniana ustawa nowelizująca wprowadziła zatem do Kodeksu karnego możliwość wymierzenia przez sąd kary tzw. nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności,

z której odbycia skazany nie będzie mógł zostać zwolniony, nawet jeśli spełniona zostanie przesłanka, o której mowa w art. 78 § 3 k.k., tj. jeśli skazany odbędzie karę w wymiarze co najmniej 30 lat. Warto bowiem podkreślić, że w toku omawianej nowelizacji wydłużono również minimalny czas trwania kary, której odbycie może skutkować warunkowym zwolnieniem skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności z 25 lat do lat 30.

W znowelizowanej wersji Kodeksu karnego ustawodawca przewidział dwie podstawy do fakultatywnego orzeczenia kary nierzekowalnego dożywotniego pozbawienia wolności. Pierwsza z nich, o której mowa w art. 77 § 3 k.k., dotyczy uprzedniego prawomocnego skazania sprawcy za określony rodzaj przestępstwa, tj. za przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu, przestępstwo przeciwko wolności, przestępstwo przeciwko wolności seksualnej, przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu lub przestępstwo o charakterze terrorystycznym na karę dożywotniego pozbawienia wolności lub karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 20 lat. Druga podstawa, o której mowa w art. 77 § 4 k.k., sprowadza się natomiast do stwierdzenia przez sąd w okolicznościach danej sprawy, że charakter i okoliczności czynu oraz właściwości osobiste sprawcy wskazują, iż jego pozostawanie na wolności spowoduje trwałe niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na uzasadnienie projektu ustawy nowelizującej, w którym wskazano, że: „Biorąc pod uwagę [...] charakter prawny tej instytucji [warunkowego przedterminowego zwolnienia – dop. P.B.-G.], projektodawca uznał, że w określonych, szczególnych i wyjątkowych sytuacjach powinno być prawnie możliwe wyłączenie możliwości warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary dożywotniego pozbawienia wolności (art. 77 § 3 i 4 k.k.), ale takie wyłączenie nie będzie miało charakteru obligatoryjnego. Proponowana instytucja zakazu warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary dożywotniego pozbawienia wolności stanowić będzie ograniczenie korzystania z dobrodziejstwa przedmiotowego środka probacyjnego”²².

W uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej wskazano ponadto, że „w wypadku skazania na dożywotnie pozbawienie wolności za przestępstwo popełnione po prawomocnym skazaniu za przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu, wolności, wolności seksualnej, bezpieczeństwu powszechnemu lub za przestępstwo o charakterze terrorystycznym na karę dożywotniego pozbawienia wolności albo karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 20 lat z założenia trudno przyjąć, że sprawca mógłby skorzystać z takiego dobrodziejstwa. O możliwości wyłączenia warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary dożywotniego pozbawienia wolności będzie decydować negatywna prognoza społeczno-kryminologiczna, tj. prognoza co do funkcjonowania skazanego w warunkach wolnościowych, nie zaś prognoza penitencjarna, tj. odnosząca się do dalszego funkcjonowania skazanego

²² Uzasadnienie..., s. 37.

w zakładzie karnym. Orzeczenie zakazu warunkowego przedterminowego zwolnienia ma na celu skuteczną ochronę społeczeństwa przed szczególnie brutalnymi przestępstwami popełnianymi przez osoby, które w przeszłości już się takich czynów dopuściły, a w ocenie sądu zachodzi wysokie prawdopodobieństwo, że dopuszczą się ich ponownie. Projektowane rozwiązanie powinno zatem znaleźć zastosowanie wobec najbardziej niebezpiecznych sprawców, w przypadku których zarówno względy sprawiedliwościowe, jak i prewencyjne przemawiają przeciwko warunkowemu przedterminowemu zwolnieniu. W odniesieniu do takich przypadków priorytetowe znaczenie ma aspekt eliminacyjny kary pozbawienia wolności²³. Z przytoczonych fragmentów uzasadnienia wynika, że intencją ustawodawcy było uczynienie z kary dożywotniego pozbawienia wolności środka, którego zadaniem jest przede wszystkim ochrona społeczeństwa przed niebezpiecznym sprawcą²⁴.

Nie sposób nie zauważyć, że choć zarówno w przypadku pierwszej, jak i drugiej z podstaw fakultatywnego orzeczenia przez sąd kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności, mamy do czynienia z luzem decyzyjnym, to jednak w przypadku podstawy, o której mowa w art. 77 § 4 k.k., luz ten jest zbyt daleko idący, albowiem przesłanki orzeczenia zakazu warunkowego zwolnienia z odbycia kary dożywotniego pozbawienia wolności określone są w tym przepisie w sposób dalece nieprecyzyjny. Jak już wcześniej wskazano, sąd może orzec zakaz warunkowego zwolnienia, o którym mowa w art. 77 § 4 k.k., jeżeli charakter i okoliczności czynu oraz właściwości osobiste sprawcy wskazują, iż jego pozostawanie na wolności spowoduje trwałe niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób.

Kluczowym pojęciem na gruncie art. 77 § 4 k.k. jest zatem pojęcie trwałego niebezpieczeństwa sprawcy dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób. Pojęcie to jest bez wątpienia pojęciem nieostrym. Jak wskazuje S. Wronkowska, z luzem decyzyjnym mamy do czynienia wtedy, gdy prawodawca, formułując przepisy prawne, rozmyślnie pozostawia podmiotom stosującym prawo pewną swobodę co do treści decyzji, jaką mają podjąć²⁵. Sam luz jest wprawdzie immanentną cechą procesu stosowania prawa w ogóle, niezależnie od tego, czy w stosowanych przepisach prawnych znajdują się zwroty nieokreślone lub klauzule generalne, jednakże wystąpienie w treści przepisu klauzuli generalnej dodatkowo kwalifikuje swobodę w procesie decyzyjnym, tj. kreuje ten jej rodzaj, który wiąże się z ustaleniem treści samej klauzuli²⁶. Choć w przypadku art. 77 § 4 k.k. mamy w istocie rzeczy do czynienia z jedną z postaci luzu decyzyjnego, jaką jest zastosowanie przez ustawodawcę zwrotu niedookreś-

²³ Uzasadnienie..., s. 37–38.

²⁴ M. Niewiadomska-Krawczyk, *Warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbywania kary dożywotniego pozbawienia wolności – rozważania w świetle nowelizacji Kodeksu karnego*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2023, nr 4, s. 121.

²⁵ S. Wronkowska, *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, Poznań 2005, s. 144.

²⁶ L. Leszczyński, *Klauzule generalne w stosowaniu prawa*, Lublin 2023, s. 198.

lonego, to jednak wydaje się, że zakreslenie przesłanek orzeczenia zakazu warunkowego zwolnienia z odbycia kary dożywotniego pozbawienia wolności, na które zdecydował się ustawodawca w art. 77 § 4 k.k., rodzi ryzyko wydawania przez sądy rozstrzygnięć nie tyle swobodnych, ile wręcz arbitralnych.

Kwalifikowanie konkretnego sprawcy przez sąd orzekający już na etapie orzekania wobec niego kary, jako osoby, której pozostawanie na wolności, mogące nastąpić najwcześniej za 30 lat, spowoduje trwałe niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób, zawsze obarczone jest ryzykiem arbitralności. W przepisie art. 77 § 4 k.k. ustawodawca przyjął bowiem, że to charakter i okoliczności czynu oraz właściwości osobiste sprawcy mają wskazywać na to, iż jego pozostawanie na wolności spowoduje trwałe niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób. Takie ujęcie rzeczowego przepisu zupełnie pomija jednak cele i funkcje kary, do których zalicza się m.in. funkcję resocjalizacyjną. Przyjęcie już na etapie wymierzania sprawcy kary, że jego przebywanie na wolności – nawet jeśli najwcześniej mogłoby ono nastąpić dopiero po upływie lat 30, spowoduje trwałe niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób, świadczy o braku wiary ustawodawcy w sens podejmowania wobec niektórych skazanych jakichkolwiek działań o charakterze resocjalizacyjnym. Skoro bowiem już na etapie wyrokowania sąd ma jednoznacznie stwierdzić, że konkretnego skazanego należy pozbawić możliwości ubiegania się o warunkowe zwolnienie, musi mieć on pewność, że osoby tej nie da się już zresocjalizować. Wydaje się jednak, że pewności takiej nigdy mieć nie można, albowiem 30 lat, tj. minimalny okres, jaki musi upłynąć, aby skazany mógł ubiegać się o zgodę na opuszczenie zakładu karnego, to okres wystarczająco długi, aby w jego trakcie skazany mógł przynajmniej próbować zmienić swoje postępowanie i udowodnić, że zasłużył na szansę powrotu do życia w warunkach wolnościowych.

Biorąc pod uwagę konsekwencje, jakie wiążą się z zastosowaniem przez sąd zakazu warunkowego zwolnienia wobec osoby skazanej na dożywotnie pozbawienie wolności, należy stwierdzić, że luz decyzyjny przyznany w tym zakresie sądowi jest nadmierny. W przypadku skorzystania przez sąd już na etapie orzekania z możliwości orzeczenia zakazu warunkowego zwolnienia z odbycia kary dożywotniego pozbawienia wolności, skazany nie będzie miał możliwości wystąpienia z wnioskiem o warunkowe zwolnienie, nawet jeśli spełnione będą tzw. materialne przesłanki warunkowego zwolnienia, o których mowa jest w art. 77 § 1 k.k., mianowicie jeśli postawa skazanego, jego właściwości i warunki osobiste, okoliczności popełnienia przestępstwa oraz zachowanie po jego popełnieniu i w czasie odbywania kary uzasadniałyby przekonanie, że skazany po zwolnieniu stosowałby się do orzeczonego środka karnego lub zabezpieczającego i przestrzegał porządku prawnego, a w szczególności, że nie popełni ponownie przestępstwa. Słusznie w tym kontekście K. Rostalska wskazuje, że orzeczenie zakazu warunkowego przedterminowego zwolnienia na podstawie art. 77 § 4

k.k. podyktowane jest prognozą wybiegającą w przyszłość o co najmniej 30 lat²⁷. To właśnie pozytywna prognoza kryminologiczna stanowi materialną przesłankę możliwości zastosowania wobec danego skazanego warunkowego przedterminowego zwolnienia. Zdaniem M. Kulika wszystkie przesłanki przyjęcia pozytywnej prognozy kryminologicznej wymienione w art. 77 § 1 k.k. mają jednakowe znaczenie. Przywołany autor zwraca jednocześnie uwagę na przeciwstawny pogląd prezentowany w tym zakresie przez A. Marka, który jest zdania, że mniejsze znaczenie spośród okoliczności wskazanych w przepisie art. 77 § 1 k.k. mają sposób i okoliczności popełnienia przestępstwa oraz zachowanie po jego popełnieniu. Są to bowiem okoliczności już raz brane pod uwagę przy wymiarze kary, dlatego przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu decydujące znaczenie powinny mieć takie, które wiążą się ze zmianami w postawie sprawcy²⁸. J. Majewski stwierdza, że „*in abstracto* waga czynników stanowiących podstawę prognozy kryminologicznej, wymienionych w art. 77 § 1 k.k., jest jednakowa, *in concreto* jedne z nich mogą zaważyć na tej ocenie bardziej niż inne”²⁹. Niezależnie od przyjęcia, czy wszystkie przesłanki pozytywnej prognozy kryminologicznej mają jednakowe znaczenie, czy też może któreś z nich mają znaczenie kluczowe, nie należy tracić z pola widzenia faktu, że w treści art. 77 § 1 k.k. ustawodawca wyraźnie wskazał, iż wśród tych przesłanek znajduje się także zachowanie skazanego w czasie odbywania kary. Z tego chociażby względu nie sposób zaakceptować rozwiązania polegającego na wprowadzeniu do Kodeksu karnego możliwości orzeczenia przez sąd już na etapie wymierzania sprawcy kary dożywotniego pozbawienia wolności zakazu stosowania wobec niego w przyszłości, a ściślej po upływie co najmniej 30 lat, warunkowego zwolnienia z odbycia reszty tej kary.

Zgodnie z art. 67 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego³⁰ wykonywanie kary pozbawienia wolności ma na celu wzbudzanie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądaných postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa. W tym kontekście na uwagę zasługują słowa Ł. Pohla, który podkreśla, że możliwość warunkowego zwolnienia z odbywania kary dożywotniego pozbawienia wolności jawić się może u skazanego na tę karę „jako czynnik istotnie stymulujący (zachęcający) go do krytycznej i reedukacyjnie efektywnej refleksji nad swoim dotychczasowym społecznie nieakceptowanym postępowaniem. [...] perspektywa odzyskania wolności w zupełnie innym świetle stawia cele tej kary, sprawiając tym samym, że kara dożywotniego pozbawienia wolności nie może być postrzegana w kategoriach kary o wyłącznie eliminacyjnym charakterze”³¹.

²⁷ K. Rostalska, *Represyjne zmiany w obrębie instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia z uwzględnieniem problemu bezwzględnego dożywotniego pozbawienia wolności*, „Edukacja Prawnicza” 2024, nr 2, s. 26 i n.

²⁸ M. Kulik [w:] *Kodeks...*, art. 77, nt 6.

²⁹ J. Majewski [w:] *Kodeks...*, art. 77, nt 6.

³⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 706 ze zm.) – dalej k.k.w.

³¹ Ł. Pohl, *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2019, s. 437.

Mając na uwadze powyższe, nie sposób nie zauważyć, że przyjęcie rozwiązania polegającego na możliwości orzeczenia bezwzględnego dożywotniego pozbawienia wolności³² niejako przekreśla sens podejmowania względem skazanego jakichkolwiek działań ukierunkowanych na jego resocjalizację. Nie motywuje ono sprawcy do pracy nad zmianą i poprawą jego postępowania, albowiem ma on świadomość, że niezależnie od tego, w jaki sposób będzie się zachowywał w trakcie odbywania przezeń kary, nigdy nie będzie miał możliwości uzyskania zgody na warunkowe zwolnienie. W literaturze wskazuje się również, że wpisana w karę dożywotniego pozbawienia wolności dozgonność jej odbywania zapewnia skazanemu na tę karę realną bezkarność w wypadku późniejszego dopuszczenia się przez niego innego przestępstwa³³. Zdaniem P. Bogackiego i M. Olężałka przyjęte w art. 77 § 3 i 4 k.k. rozwiązanie wykluczające możliwość warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbywania kary dożywotniego pozbawienia wolności pozostaje w jaskrawej sprzeczności z sensem wykonywania kary pozbawienia wolności³⁴. Trudno nie zgodzić się ze stwierdzeniem sformułowanym przez przywołanych autorów, albowiem możliwość orzeczenia przez sąd zakazu warunkowego zwolnienia wobec sprawcy skazywanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności sprowadza karę wyłącznie do instrumentu służącego odwetowi i odpłacie, gdy tymczasem w literaturze słusznie wskazuje się, że „takie postrzeganie uzasadnienia operowania karą w prawie karnym nie ma wiele wspólnego z racjonalizacją kary, a więc z naukowo uargumentowaną i tym samym merytorycznie uzasadnioną potrzebą i koniecznością jej stosowania wobec tych, którzy swoimi zachowaniami dopuszczają się przestępstw”³⁵.

Orzeczenie kary dożywotniego pozbawienia wolności z jednoczesnym zakazem stosowania warunkowego zwolnienia niweczy jej funkcję resocjalizacyjną, a także w pewnym zakresie funkcję prewencyjną. Co prawda orzeczenie wobec sprawcy kary bezwzględnego dożywotniego pozbawienia wolności zabezpiecza społeczeństwo przed sprawcami najpoważniejszych czynów, jednakże w żaden sposób nie zabezpiecza przed nimi współosadzonych czy też pracowników zakładów karnych. Sprawca mający świadomość tego, że nigdy nie będzie miał możliwości opuszczenia zakładu karnego, może przecież dopuszczać się podczas pobytu w zakładzie karnym kolejnych czynów zabronionych, w tym także czynów stwarza-

³² Zdaniem niektórych autorów, określenie instytucji przewidzianej w art. 77 § 3 k.k. oraz w art. 77 § 4 k.k. mianem bezwzględnego dożywotniego pozbawienia wolności nie jest określeniem poprawnym. Autorzy ci podkreślają, że każda kara dożywotniego pozbawienia wolności *de facto* ma charakter bezwzględny, ponieważ nie można warunkowo zawiesić jej wykonania. W związku z tym stoją oni na stanowisku, że instytucja ta powinna być określana mianem nieredukowalnej kary dożywotniego pozbawienia wolności; zob. np. T. Tyburcy, *Kara nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności (art. 77 § 3 KK) jako przykład nowej recydywy jurydycznej?*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i materiały” 2023, nr 2, s. 123 i n.; K. Łakomy, *Redukowalność kary dożywotniego pozbawienia wolności orzeczonej z zakazem warunkowego zwolnienia w prawie polskim w świetle standardu wynikającego z art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „Prokuratura i Prawo” 2024, nr 11–12, s. 18 i n.

³³ Ł. Pohl, *Prawo...*, s. 437.

³⁴ P. Bogacki, M. Olężałek, *Kodeks karny. Komentarz do nowelizacji z 7.7.2022 r.*, Warszawa 2022.

³⁵ Ł. Pohl, *Prawo...*, s. 412.

jących poważne zagrożenia dla zdrowia, a nawet życia osób przebywających na terenie tego zakładu, albowiem surowsza kara aniżeli ta, którą właśnie odbywa, tj. kara dożywotniego pozbawienia wolności, i tak nie może zostać wobec niego orzeczona.

Na problem zapewnienia bezpieczeństwa w zakładach karnych, w których odbywają karę skazani, wobec których zastosowano zakaz warunkowego zwolnienia, zwraca uwagę także M. Niewiadomska-Krawczyk. Przywołana autorka wskazuje w tym kontekście, że „sfrustrowani brakiem nadziei na odmianę losu skazani mogą być niezwykle agresywni i stanowić poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładów karnych, gdyż jest już im wszystko jedno, bo nic gorszego już spotkać ich nie może”³⁶. Również M. Płatek podkreśla, że rozwiązanie polegające na wprowadzeniu możliwości orzeczenia zakazu warunkowego zwolnienia z odbycia kary dożywotniego pozbawienia wolności jest niezwykle niebezpieczne. Autorka ta zwraca uwagę na to, że sytuacja współwięźniów i kadry więziennej jest trudna w warunkach, gdy skazany jest pozbawiony nadziei. Jej zdaniem przepisy art. 77 § 3 i 4 k.k. sprzeczne są ponadto z treścią art. 67 k.k.w. nastawionego na działania w trakcie wykonywania kary na wzbudzenie w skazanym woli współdziałania na rzecz kształtowania jego postaw tak, by zgodnie z prawem funkcjonować w społeczeństwie po odbyciu kary. M. Płatek wskazuje w tym kontekście, że: „Wykluczenie szans na warunkowe zwolnienie przekreśla sens wykonywanej pracy przez kadrę penitencjarną. Informacja, że prawidłowe zachowanie, praca nad sobą, udział w terapii, poprawne zachowanie, nagrody, brak kar, prospołeczna postawa – to wszystko nic się nie liczy i nie ma żadnego znaczenia, ma dewastujące efekty. Szkodzi pracy penitencjarnej, zmniejsza bezpieczeństwo w zakładach karnych: kadry i osadzonych oraz okazuje lekceważenie dla art. 40 Konstytucji RP, art. 41 Konstytucji RP, art. 53 § 1 k.k. i także dla art. 67 k.k.w.”³⁷. M. Trybus stwierdza nadto, że wydawanie wyroków skazujących na karę dożywotniego pozbawienia wolności z zakazem warunkowego przedterminowego zwolnienia na podstawie art. 77 § 3 i 4 k.k. jest równoznaczne z pozbawieniem skazanego prawa do nadziei. Jediną jego perspektywą pozostaje izolacja do końca życia, a jakiegokolwiek starania o poprawę nie stwarzają mu szansy na życie w wolnościowym społeczeństwie³⁸.

Podczas analizy regulacji odnoszących się do warunkowego przedterminowego zwolnienia, w tym także do regulacji wprowadzających tzw. bezwzględne dożywotnie pozbawienie wolności, należy mieć na uwadze fakt, że zastosowanie przez sąd warunkowego zwolnienia z odbycia kary pozbawienia wolności oraz kary dożywotniego pozbawienia wolności

³⁶ M. Niewiadomska-Krawczyk, *Warunkowe...*, s. 123.

³⁷ M. Płatek, *Opinia prawna na temat Projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk 2154)*, s. 21, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/opinieBAS.xsp?nr=2154> (dostęp: dnia 21 grudnia 2024 r.).

³⁸ M. Trybus, *Dożywotnie pozbawienie wolności w nowelizacji polskiego kodeksu karnego z 7 lipca 2022 roku na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Polityka i Społeczeństwo” 2024, nr 1, s. 362–363.

ma charakter fakultatywny. Oznacza to, że nawet, jeśli spełnione zostaną warunki formalne odnoszące się do odbycia ściśle określonej przepisami części kary, a ponadto wystąpi tzw. pozytywna prognoza kryminologiczna względem konkretnego skazanego, sąd nie ma obowiązku stosowania tej instytucji. Nie można bowiem mówić o prawie skazanego do przedterminowego warunkowego zwolnienia, gdyż instytucja ta ma przede wszystkim służyć realizacji racjonalnej polityki karnej³⁹. Nie ma zatem potrzeby, aby już na etapie orzekania wobec skazanego kary dożywotniego pozbawienia wolności sąd pozbawiał go możliwości ubiegania się w przyszłości o warunkowe zwolnienie.

Jak słusznie wskazuje A. Plich, możliwość skorzystania z warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia kary pozbawienia wolności (oraz kary dożywotniego pozbawienia wolności – dop. P.B.-G.) pozostaje w gestii niezawisłego sądu, który podejmując decyzję w tym zakresie, uwzględnia m.in. pozytywną prognozę kryminologiczną w stosunku do tego sprawcy, w tym w szczególności stopień ryzyka powrotności do popełniania przestępstw w przyszłości. W przypadku zaistnienia okoliczności przemawiających przeciwko warunkowemu zwolnieniu środka tego nie stosuje się. Przywołana autorka zwraca również uwagę na fakt, że specyficzny charakter i cel, jaki pociąga za sobą kara dożywotniego pozbawienia wolności, tj. eliminowanie i izolacja sprawców szczególnie niebezpiecznych przestępstw na czas z góry nieokreślony, powoduje, że sama w sobie stanowi ona wyjątkową dolegliwość, w związku z powyższym brak jest uzasadnienia dla wprowadzenia bezwzględnego dożywotniego pozbawienia wolności⁴⁰.

Zdaniem V. Konarskiej-Wrzosek wprowadzenie możliwości orzekania przez sądy tzw. bezwzględnego dożywotniego pozbawienia wolności należy ocenić krytycznie co najmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, autorka zwraca uwagę na fakt, iż wątpliwości budzi rzeczywista możliwość formułowania jednoznacznej i trwałej, tj. przekraczającej okres 30 i więcej lat efektywnego odbywania kary, wysoce negatywnej prognozy kryminologicznej co do przyszłego zachowania skazywanego sprawcy. Po drugie, wyłączenie możliwości warunkowego przedterminowego zwolnienia pozbawia skazywanego wszelkiej nadziei na odmianę swojego losu, co jest karaniem z pogwałceniem wskazanych w art. 3 k.k. zasad humanitaryzmu, a co więcej, stanowić może zadawaną dożywotnio torturę psychiczną. Zdaniem autorki takie karanie jest sprzeczne zarówno z art. 40 Konstytucji RP⁴¹, jak i z art. 3 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁴². Również

³⁹ A. Zoll [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, t. 1, *Komentarz do art. 1–116 k.k.*, red. A. Zoll, LEX 2016, art. 77, nt 3.

⁴⁰ A. Pilch, *Prewencyjne wyłączenie warunkowego przedterminowego zwolnienia (na marginesie projektowanej zmiany art. 77 k.k.)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2018, nr 4, s. 48.

⁴¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.) – dalej Konstytucja RP.

⁴² Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm. – dalej EKPC; zob. V. Konarska-Wrzosek [w:] *Kodeks...*, red. V. Konarska-Wrzosek, art. 77, nt 8.

M. Niewiadomska-Krawczyk wychodzi z założenia, iż należy podać w wątpliwość zasadność formułowania *a priori* przez sąd wymierzający karę swoistej negatywnej, a zarazem trwałej i jednoznacznej prognozy kryminologicznej, zakładającej z góry niepowodzenie procesu wykonywania kary, przy braku możliwości jej weryfikacji po odbyciu minimum kary (a zatem przez okres co najmniej 30 lat)⁴³.

W literaturze wskazuje się, że regulacja przewidująca możliwość orzeczenia przez sąd zakazu warunkowego zwolnienia z odbycia kary dożywotniego pozbawienia wolności stoi w sprzeczności z treścią art. 77 § 2 k.k., zgodnie z którym w szczególnie uzasadnionych wypadkach sąd, wymierzając karę wymienioną w art. 32 pkt 3 (tj. karę pozbawienia wolności) lub pkt 5 (karę dożywotniego pozbawienia wolności), może wyznaczyć surowsze ograniczenia do skorzystania przez skazanego z warunkowego zwolnienia niż przewidziane w art. 78 k.k. Jak wskazuje J. Kluza, brzmienie art. 77 § 2 k.k. prowadzi do wniosku, że na skutek obostrzenia warunków ubiegania się o przedterminowe zwolnienie sprawca skazany na dożywotnie pozbawienie wolności nie może zostać pozbawiony tego prawa. Wynika to z gramatycznej konstrukcji przepisu art. 77 § 2 k.k., w którym mowa jest o „wyznaczeniu surowszych ograniczeń do skorzystania z warunkowego zwolnienia”. Przywołany autor stwierdza w tym kontekście, że: „Wynikają [...] z tego dwie konsekwencje – po pierwsze sąd nie może orzec w sentencji wyroku o «pozbawieniu prawa do warunkowego zwolnienia», ponieważ ustawa w drodze wyjątku, który należy wyklądać ścieśniająco w myśl zasady *exceptiones non sunt extendendae*, pozwala jedynie na podwyższenie okresu, jaki sprawca musi odbyć na podstawie art. 78 k.k., a nie o pozbawieniu skazanego prawa do warunkowego zwolnienia. Po drugie art. 77 § 2 k.k. przewiduje, że surowsze warunki orzeczone przez sąd muszą pozwolić skazanemu na skorzystanie z warunkowego zwolnienia – przepis mówi bowiem o «surowszych ograniczeniach do skorzystania», z czego wynika, że skazany musi mieć realną możliwość skorzystania z warunkowego zwolnienia”⁴⁴.

Również J. Skupiński oraz J. Mierzińska-Lorencka stoją na stanowisku, że wyznaczenie surowszych warunków formalnych przedterminowego zwolnienia, o których mowa jest w art. 77 § 2 k.k., nie może faktycznie uniemożliwić zastosowania tej instytucji ani też prowadzić do warunkowego zwolnienia mającego charakter tylko symboliczny, poprzez np. wyznaczenie limitu 40 lat przy skazaniu 50-letniej osoby na karę dożywotniego pozbawienia wolności. Wskazani autorzy podkreślają, że: „Uprawnienie sądu wynikające z art. 77 § 2 KK nie może więc prowadzić do przekreślenia istoty instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia, tylko do racjonalnego zaostrożenia (ograniczenia) możliwości jej zastosowania w konkretnym przypadku. Postąpienie w inny sposób byłoby sprzeczne zarówno z istotą

⁴³ M. Niewiadomska-Krawczyk, *Warunkowe...*, s. 122.

⁴⁴ J. Kluza, *Kara bezwzględnej dożywotniej pozbawienia wolności w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 1, s. 25.

instytucji przedterminowego zwolnienia, jak i z naczelną zasadą humanitaryzmu prawa karnego (art. 3 KK), a także po prostu ze zdrowym rozsądkiem”⁴⁵.

W doktrynie prawa karnego formułuje się również zarzuty sprzeczności art. 77 § 3 k.k. oraz art. 77 § 4 k.k. z art. 3 EKPC, co zostało zasygnalizowane już wcześniej⁴⁶. Zgodnie z art. 3 EKPC nikt nie może być poddany torturom ani niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu. Zgodność regulacji dotyczących kary dożywotniego pozbawienia wolności z zasadą humanitarnego traktowania była wielokrotnie przedmiotem analiz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

W wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 9 lipca 2013 r., sprawie Vinter i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, skarga nr 66069/09, Trybunał stwierdził, że: „w kontekście kary dożywotniego pozbawienia wolności – Artykuł 3 musi być interpretowany jako zawierający wymóg redukowalności wymiaru kary, w rozumieniu dokonania oceny umożliwiającej władzom krajowym rozważenie czy w trakcie odbywania kary u osoby skazanej na dożywocie zaszły zmiany, oraz czy na drodze do jej resocjalizacji nastąpiły postępy – na tyle znaczące by uznać, że dalsza izolacja tej osoby nie może już być uzasadniona uprawnionymi względami penologicznymi”⁴⁷.

W wyroku w sprawie Kafkaris przeciwko Cyprowi Europejski Trybunał Praw Człowieka stanął natomiast na stanowisku, że: „Wymierzenie kary dożywotniego pozbawienia wolności dorosłemu sprawcy czynu zagrożonego karą jako takie nie jest zakazane przez art. 3 Konwencji ani nie jest niezgodne z tymże artykułem, jak i nie jest niezgodne z jakimkolwiek innym artykułem Konwencji. Niemniej jednak, wymierzenie dorosłemu sprawcy przestępstwa kary dożywotniego pozbawienia wolności, która nie może podlegać zmniejszeniu, może zrodzić kwestię naruszenia art. 3 Konwencji. Rozstrzygając, czy kara dożywotniego pozbawienia wolności w danej sprawie może zostać uznana za karę niepodlegającą zmniejszeniu, należy określić, czy osoba skazana na dożywotnie pozbawienie wolności ma przed sobą jakąkolwiek perspektywę zwolnienia. Analiza linii orzeczniczej Trybunału w tym przedmiocie pokazuje, iż tam, gdzie prawo krajowe przyznaje możliwość zrewidowania dożywotniej kary pozbawienia wolności, w celu jej złagodzenia, skrócenia, zakończenia lub warunkowego zwolnienia skazanego, jest to wystarczające dla spełnienia art. 3 Konwencji”⁴⁸. Podobne stanowisko Europejski Trybunał Praw Człowieka wyraził w wyroku Iorgov przeciwko Bułgarii⁴⁹.

⁴⁵ J. Skupiński, J. Mierzwińska-Lorencka [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Legalis 2025, art. 77, nb 28; Ł. Pohl, *Prawo...*, s. 501.

⁴⁶ T. Tyburcy, P. Rogoziński, *Konsekwencje wprowadzenia do Kodeksu karnego możliwości wymierzenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności w aspekcie stosowania ekstradycji i wykonywania europejskiego nakazu aresztowania*, „Ius Novum” 2023, nr 4, s. 98.

⁴⁷ Zob. [https://etpcz.ms.gov.pl/etpccontent/\\$N/9900000000000001_I_ETPC_066069_2009_Wy_2013-07-09_001](https://etpcz.ms.gov.pl/etpccontent/$N/9900000000000001_I_ETPC_066069_2009_Wy_2013-07-09_001) (dostęp: dnia 21 grudnia 2024 r.).

⁴⁸ Wyrok ETPC z dnia 12 lutego 2008 r., skarga nr 21906/04, LEX nr 527593.

⁴⁹ Wyrok ETPC z dnia 2 września 2010 r., skarga nr 36295/02, LEX nr 599286.

Również w wyroku w sprawie *Trabelsi przeciwko Belgii* Europejski Trybunał Praw Człowieka wskazał, że „więzień skazany na dożywocie ma prawo wiedzieć, od początku odbywania kary, co musi zrobić, by jego zwolnienie mogło zostać rozpatrzone, i pod jakimi warunkami, w tym także kiedy może zostać przeprowadzona kontrola wymierzonej kary lub kiedy może złożyć wniosek w tej sprawie. W konsekwencji, w przypadku, gdy prawo krajowe nie przewiduje żadnego mechanizmu czy możliwości kontroli kary dożywotniego pozbawienia wolności, niezgodność z artykułem 3 na tej podstawie pojawia się już w chwili nałożenia kary dożywotniego pozbawienia wolności, nie zaś dopiero na późniejszym etapie uwięzienia. [...] Przepis artykułu 3 zakazuje, by kara dożywotniego pozbawienia wolności była nieredukowalna *de iure* i *de facto*. Po drugie, przy ustalaniu, czy w danej sprawie kara dożywotniego pozbawienia wolności może zostać uznana za nieredukowalną, Trybunał powinien zbadać, czy można uznać, że skazany na taką karę ma jakiejkolwiek szanse na zwolnienie. Jeżeli prawo krajowe umożliwia kontrolę kary dożywotniego pozbawienia wolności w celu jej złagodzenia, darowania, zakończenia lub warunkowego zwolnienia więźnia, wystarczy to do spełnienia warunków artykułu 3”⁵⁰.

Na szczególną uwagę zasługuje pogląd Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wyrażony w wyroku wydanym w sprawie *Magyar przeciwko Węgrom*, w którym podkreślono, że: „W sprawach, w których kara, w chwili jej wymierzenia, nie może podlegać skróceniu w świetle prawa krajowego, nieracjonalnym byłoby oczekiwanie od osadzonego, iż ten będzie pracować nad własną resocjalizacją nie wiedząc, czy w nieokreślonej przyszłości zostanie wprowadzony mechanizm pozwalający mu, na podstawie tejże resocjalizacji, ubiegać się o zwolnienie. Osoba skazana na karę dożywotniego pozbawienia wolności ma prawo wiedzieć, od początku kary, co zrobić, aby ubiegać się o zwolnienie, i na jakich warunkach zwolnienie to może nastąpić, włącznie z momentem, w którym może zostać przeprowadzona kontrola wyroku lub w którym powstaje możliwość wniesienia o przeprowadzenie takiej kontroli. W konsekwencji wówczas, gdy prawo krajowe nie przewiduje żadnego mechanizmu ani możliwości kontroli kary dożywotniego pozbawienia wolności, niezgodność z art. 3 istnieje już w momencie wymierzenia kary dożywotniego pozbawienia wolności, a nie na późniejszym etapie pozbawienia wolności”⁵¹.

W kontekście niezgodności art. 77 § 3 k.k. oraz art. 77 § 4 k.k. T. Tyburcy wskazuje, że kara dożywotniego pozbawienia wolności wymierzona przy zastosowaniu tych przepisów będzie miała charakter nieredukowalny, mimo że będzie mogła zostać skrócona przez ułaskawienie przez prezydenta RP. Wspomniany autor stwierdza, że: „W orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przyjmuje się bowiem, że możliwość zastosowania prawa łaski

⁵⁰ Wyrok ETPC z dnia 4 września 2014 r., skarga nr 140/10, [https://etpcz.ms.gov.pl/etpccontent/\\$N/990000000000001_I_ETPC_000140_2010_Wy_2014-09-04_001](https://etpcz.ms.gov.pl/etpccontent/$N/990000000000001_I_ETPC_000140_2010_Wy_2014-09-04_001) (dostęp: dnia 21 grudnia 2024 r.).

⁵¹ Wyrok ETPC z dnia 20 maja 2014 r., skarga nr 73593/10, LEX nr 1460574.

nie jest uzależniona od oceny, czy dalsze przebywanie skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności w zakładzie karnym jest uzasadnione względami penologicznymi oraz brakuje określenia w prawie krajowym konkretnych kryteriów (warunków), którymi prezydent musi się kierować, stosując prawo łaski, jak również brak zobowiązania prezydenta do ujawniania powodów, dla których zastosował lub nie zastosował prawa łaski. Instytucja ułaskawienia przewidziana w polskim prawie nie nadaje więc karze orzeczonej na podstawie omawianych przepisów charakteru redukowalnego⁵².

Zupełnie odmienne stanowisko w tym względzie prezentuje J. Kluza, który odnosi się negatywnie do tych wszystkich poglądów, które postrzegają prawo łaski jako niewystarczający środek dla warunkowego zwolnienia z odbywania kary pozbawienia wolności. Zdaniem tego autora jednym z elementów przemawiających za zastosowaniem przez prezydenta prawa łaski są właśnie względy humanitarne. J. Kluza wychodzi ponadto z założenia, że nie do przyjęcia jest twierdzenie, jakoby trzymanie skazanego w niepewności co do tego, czy na skutek prawa łaski, które jest w takim przypadku jedyną możliwością zwolnienia z kary, wyjdzie on na wolność, naruszało jego godność⁵³.

Abstrahując od kwestii niezgodności art. 77 § 3 k.k. oraz art. 77 § 4 k.k. z art. 3 EKPCZ oraz z przepisami Konstytucji RP, należy podkreślić, że regulacje zawarte w wymienionych przepisach stwarzające możliwość orzeczenia zakazu warunkowego zwolnienia sprawcy skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności stanowią przejaw nadmiernego luzu decyzyjnego przyznanego sądowi. Przesłanki stosowania tych instytucji są niedookreślone, w szczególności jeśli wziąć pod uwagę treść art. 77 § 4 k.k., w którym mowa jest o trwałym niebezpieczeństwie dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób, jakie powodowałoby pozostawienie tego sprawcy na wolności. Nie ulega wątpliwości, że takie brzmienie powołanych przepisów rodzi niebezpieczeństwo wydawania przez sądy arbitralnych rozstrzygnięć. Konsekwencje skorzystania przez sąd z możliwości przyznanych mu przez ustawodawcę w art. 77 § 3 k.k. oraz w art. 77 § 4 k.k. są bardzo daleko idące, w związku z czym należałoby rozważyć uchylenie § 3 i § 4 art. 77 i tym samym wyeliminowanie możliwości orzeczenia przez sądy we wskazanych w tych przepisach przypadkach tzw. bezwzględego dożywotniego pozbawienia wolności. Warto bowiem raz jeszcze podkreślić, że zastosowanie wobec skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary ma charakter fakultatywny i jeśli w okolicznościach danej sprawy nie zostaną spełnione przesłanki skutkujące możliwością zastosowania wobec skazanego warunkowego zwolnienia, nie będzie on mógł wcześniej opuścić zakładu karnego. Nie ma zatem potrzeby wprowadzania do Kodeksu karnego przepisów, które stwarzają możliwość orzeczenia już na etapie wymierzania sprawcy kary dożywotniego pozbawienia wolności, iż

⁵² T. Tyburcy, *Kara...*, s. 124.

⁵³ J. Kluza, *Kara...*, s. 37–38.

sprawca ten nigdy nie będzie mógł ubiegać się o warunkowe zwolnienie. Takie rozwiązanie pozostaje bowiem w wyraźnej sprzeczności zarówno z przepisem art. 3 EKPCZ, z przepisami Konstytucji RP, jak i z celami kary. Kary nie można bowiem pojmować wyłącznie przez pryzmat odpłaty, ale należy traktować ją również jako instrument służący realizacji funkcji resocjalizacyjnej, a także funkcji prewencyjnej. W przypadku orzeczenia wobec danego sprawcy bezwzględnego dożywotniego pozbawienia wolności funkcja resocjalizacyjna kary zupełnie traci swoje znaczenie, zaś funkcja prewencyjna realizowana jest jedynie w odniesieniu do zabezpieczenia społeczeństwa przed najbardziej niebezpiecznymi sprawcami najpoważniejszych przestępstw, ale już nie na płaszczyźnie prewencji indywidualnej ani też z punktu widzenia zapewnienia bezpieczeństwa w zakładach karnych, w których odbywają karę sprawcy skazani na karę bezwzględnego dożywotniego pozbawienia wolności.

V. Ograniczenia na polu stosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary i odstąpienia od jej wymierzenia

W zakres rozwiązań prawnokarnych ograniczających decyzyjność sądu karnego wpisuje się też przyjęta w Kodeksie karnym koncepcja podstaw stosowania instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary, a więc koncepcja, której istota wyraża się w merytorycznie nieprzekonującym wyodrębnieniu trzech wzajemnie niezależnych przesłanek zastosowania tej instytucji⁵⁴. Ażeby wyjaśnić opinię o zaszeregowaniu przepisów ustanawiających podstawy zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary do rzeczonych rozwiązań, w pierwszej jednak kolejności objaśnijmy detaliczne powody tego stanu rzeczy.

I tak, w literaturze przedmiotu zwrócono uwagę na to, że obecne ujęcie § 2 art. 60 k.k.⁵⁵ daje podstawę do takiej wykładni § 1 tego artykułu⁵⁶, „która pozwala sądowi zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary bez zachodzącego po jego stronie możliwie zobiektywizowanego przekonania, iż kara grożąca za przypisane sprawcy przestępstwo jest niewspółmiernie surowa, a zatem przekonania będącego bezspornie aksjologicznie fundamentalnym *ratio* wymierzenia kary nadzwyczajnie złagodzonej, a zatem przekonania, które z racji posiadania wskazanej właściwości, powinno bezwzględnie uchodzić za stały warunek konieczny każdego przypadku uruchomienia rozważanej instytucji sądowego wymiaru kary”⁵⁷. W literaturze tej wskazano bowiem, że: „ujęcie art. 60 § 2 k.k. znamionuje się [...] słowem «również», którego

⁵⁴ Na temat tej kwestii zob. Ł. Pohl, *Propozycja zmian w art. 60 Kodeksu karnego (o właściwe ujęcie podstawy nadzwyczajnego złagodzenia kary)*, „Prawo w Działaniu” 2022, nr 51, s. 137 i n. Dodajmy, że kwestia ta wywołała interesującą dyskusję naukową – zob. K. Kmąk, *W kwestii propozycji nowelizacji art. 60 Kodeksu karnego*, „Prawo w Działaniu” 2023, nr 55, s. 278 i n. oraz Ł. Pohl, *Ponownie o błędnym ujęciu podstaw nadzwyczajnego złagodzenia kary w Kodeksie karnym z 1997 r. (replika na głos K. Kmąka)*, „Prawo w Działaniu” 2023, nr 55, s. 286 i n.

⁵⁵ Przypomnijmy, że jest ono następujące: „§ 2. Sąd może również zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary w szczególnie uzasadnionych wypadkach, kiedy nawet najniższa kara przewidziana za przestępstwo byłaby niewspółmiernie surowa, w szczególności: 1) jeżeli pokrzywdzony pojednał się ze sprawcą, szkoda została naprawiona albo pokrzywdzony i sprawca uzgodnili sposób naprawienia szkody, 2) ze względu na postawę sprawcy, zwłaszcza gdy czynił starania o naprawienie szkody lub o jej zapobieżenie, 3) jeżeli sprawca przestępstwa nieumyślnego lub jego najbliższy poniósł poważny uszczerbek w związku z popełnionym przestępstwem”.

⁵⁶ Ten z kolei przepis głosi, że: „Sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary w wypadkach przewidzianych w ustawie oraz w stosunku do młodocianego, jeżeli przemawiają za tym względy określone w art. 54 § 1”.

⁵⁷ Ł. Pohl, *Ponownie...*, s. 287.

użycie we wskazanym przepisie sprawia, że przyjęty obecnie w k.k. system podstaw nadzwyczajnego złagodzenia kary jest systemem podstaw wzajemnie niezależnych, w ramach którego – w następstwie posłużenia się przez ustawodawcę (redaktora tekstu prawnego) powołanym słowem «również» – podstawy zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary wyróżnione w § 1 tego artykułu są podstawami uwolnionymi od wskazanego *ratio*⁵⁸. Tym samym wykazano w konsekwencji, że: „obecność wyrazu «również» w treści art. 60 § 2 k.k. stwarza sądowi możliwość wymierzenia kary nadzwyczajnie złagodzonej wedle podstaw nadzwyczajnego złagodzenia kary wyróżnionych w art. 60 § 1 k.k. także w tych przypadkach, kiedy to nie jest spełniony warunek, o którym mowa w § 2 tego artykułu, a więc w przypadkach, kiedy to – posługując się językiem k.k. – najniższa kara przewidziana za przestępstwo nie jawi się jako niewspółmiernie surowa”⁵⁹. Tymczasem – jak podkreślono – „merytorycznie nieusprawiedliwione jest posługiwanie się innymi od wskazanego *ratio* podstawami zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary”⁶⁰. Wskazano wszak, że: „ze względu na istotę instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary, która wiąże się z koniecznością możliwie zindywidualizowanej oceny konkretnego przypadku, przyjęta [...] formuła tzw. wypadków wskazanych w ustawie jawi się z jednej strony jako kompletnie nieadekwatna (bo wyrasta ona z oceny – koniec końców – zgeneralizowanej), a z drugiej strony – tym razem już z uwagi na ich ograniczoną liczbę – jako niezrozumiale fragmentaryczna”⁶¹.

Przyjęta w Kodeksie karnym koncepcja podstaw nadzwyczajnego złagodzenia kary w tym punkcie, w którym pozwala ona sądowi wymierzyć karę nadzwyczajnie złagodzoną w oparciu o tzw. wypadek wskazany w ustawie, jest zatem koncepcją, która nadmiernie ogranicza decyzyjność sądu. O takiej jej właściwości decyduje programowo zakładana w tym punkcie jej fragmentaryczność; wszak wedle tej podstawy jedynie w wypadkach wskazanych w ustawie sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary – te zaś z założenia są jedynie, i to na poziomie generalnych ocen, wybrane. Wszystko to składa się więc na ocenę, że wskazana podstawa nadzwyczajnego złagodzenia kary – jako podstawa uwolniona od podniesionego wyżej *ratio* instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary – wykazuje się w praktycznym jej zastosowaniu szczególnie niepożądaną właściwością, bo aplikacją jedynie formalną, a więc oderwaną od elementu merytorycznego mającego swoje źródło w podanym *ratio*. Słowem, sądy, powołując się na tę podstawę, nie czują się w (etycznie warunkowanym) obowiązku wyjaśnienia zasadności zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary. Nie może to jednak dziwić, wszak nadzwyczajne złagodzenie kary na podstawie formuły wypadku wskazanego

⁵⁸ Ł. Pohl, *Ponownie...*, s. 287.

⁵⁹ Ł. Pohl, *Ponownie...*, s. 287.

⁶⁰ Ł. Pohl, *Ponownie...*, s. 288.

⁶¹ Ł. Pohl, *Propozycja...*, s. 143. O formule tzw. wypadków wskazanych w ustawie powiedziano tam także, że nie konweniuje ona „z przyjmowanym w literaturze przedmiotu i uzasadnionym stanowiskiem o możliwie daleko idącej swobodzie sędziowskiej w zakresie wymiaru kary nadzwyczajnie złagodzonej”.

w ustawie nie jest w Kodeksie karnym wymiarem kary uwarunkowanym wzmiankowanym elementem merytorycznym. Jest to właśnie konsekwencja niezależności tej podstawy od podstawy zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary określonej w art. 60 § 2 k.k. Wobec tak ukształtowanego na tym polu stanu rzeczy nie może więc zaskakiwać propozycja odejścia w Kodeksie karnym od dotychczasowego ujęcia podstaw zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary i zastąpienia jej w pełni merytorycznie uzasadnioną ideą warunkowania stosowania tego złagodzenia tylko przekonaniem sądu, że nawet najniższa kara przewidziana za przypisane sprawcy przestępstwo jest karą za surową dla tego sprawcy⁶².

Analogiczne uwagi można sformułować pod adresem podstawy odstąpienia od wymierzenia kary w oparciu o przesłankę wypadku wskazanego w ustawie. I tutaj bowiem powinno się dążyć do wykreowania w Kodeksie karnym takiej regulacji, którą wyrażano by merytoryczną przesłankę odstąpienia od wymierzenia kary. Słowem, wedle naszej opinii, art. 61 § 1 k.k. *in principio* także wymaga uchylecia.

⁶² Propozycję taką sformułował Ł. Pohl w powołanych wcześniej jego opracowaniach.

VI. Ograniczenia na polu przepisów Kodeksu karnego z zakresu tzw. nauki o przestępstwie

Analizując zawartość normatywną art. 1–31 k.k., można dojść do wniosku, że i w tej partii Kodeksu karnego znajdują się unormowania, które nadmiernie ograniczają decyzyjność sądu karnego.

Regulacją taką jest art. 10 § 2 k.k. w punkcie, w którym za sprawą określonego ujęcia jego warstwy językowej ogranicza materialnoprawną podstawę odpowiedzialności nieletniego na zasadach określonych w Kodeksie karnym tylko do czynu zabronionego określonego w części szczególnej tego Kodeksu, uniemożliwiając tym samym pociągnięcie nieletniego do rzeczowej odpowiedzialności za usiłowanie oraz niewykonawcze formy współdziałania przestępnego (sprawstwo kierownicze, sprawstwo polecające, podżeganie, pomocnictwo)⁶³.

Regulacją taką jest też bez wątpienia art. 11 § 3 k.k., który zawiera normę nakazującą orzeczenie kary na podstawie przepisu najsurowszego w przypadku kumulatywnego zbiegu przepisów ustawy. Tymczasem pojawiają się w praktyce przypadki, kiedy to sprawca swoim zachowaniem wypełnia znamiona kwalifikowanej i uprzywilejowanej postaci danego przestępstwa, a więc przypadki, które powinny być oceniane indywidualnie, a nie ogólnie według przepisu najsurowszego⁶⁴.

Regulacją nadmiernie ograniczającą decyzyjność sądu jest też unormowanie zawarte w art. 22 § 1 i 2 k.k., a więc unormowanie, które w sposób merytorycznie nieuzasadniony obniża odpowiedzialność karną podżegacza i pomocnika okolicznością niedokonania przestępstwa przez sprawcę głównego. Zresztą w literaturze przedmiotu wystąpiono z tego właśnie

⁶³ Na temat tej kwestii zob. przede wszystkim Ł. Pohl, *Zakres odpowiedzialności karnej nieletniego w Kodeksie karnym z 1997 r. (o konieczności pilnej zmiany art. 10 § 2 k.k. – problem form popełnienia czynu zabronionego)*, „Prawo w Działaniu” 2017, nr 30, s. 7 i n., a także Ł. Pohl, *Ponownie w sprawie zakresu odpowiedzialności karnej osoby nieletniej według Kodeksu karnego z 1997 r. (zagadnienie form popełnienia czynu zabronionego) – uwagi o metodzie rozwiązania problemu*, „Prawo w Działaniu” 2018, nr 35, s. 116 i n.

⁶⁴ Na temat tej kwestii zob. choćby Ł. Pohl, *Czy możliwy jest rzeczywisty zbieg przepisu określającego kwalifikowaną postać czynu zabronionego z przepisem określającym jego postać uprzywilejowaną?* [w:] *Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga jubileuszowa Profesora Mariana Filara*, t. 1, red. A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Leciak, Toruń 2012.

powodu z propozycją usunięcia tego unormowania z Kodeksu karnego⁶⁵. Nie można mieć bowiem żadnych wątpliwości, że wskazane unormowanie nadmiernie ogranicza decyzyjność sądu, bo odgórnie limituje rozmiar odpowiedzialności karnej podżegacza i pomocnika okolicznością zewnętrzną, a więc niezwiązaną ściśle z zachowaniem wymienionych podmiotów.

⁶⁵ Zob. Ł. Pohl, O zasadności uchylecia przepisów art. 22 § 1 i 2 Kodeksu karnego (głos w sprawie uniezależnienia odpowiedzialności karnej podżegacza i pomocnika), „Prawo w Działaniu” 2023, nr 53, s. 227 i n.

Bibliografia

- Barczak-Oplustil A., Małecki M., Tarapata S., Iwański M., *Populistyczna nowelizacja prawa karnego. Ustawa z dnia 7.07.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk senacki nr 762)*, <https://kipk.pl/wp-content/uploads/2022/07/novelizacja2022.pdf> (dostęp: dnia 24 grudnia 2024 r.).
- Bogacki P., Olęzałek M., *Kodeks karny. Komentarz do nowelizacji z 7.7.2022 r.*, Warszawa 2022.
- Budyn-Kulik M. [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX 2024.
- Choduń A., *Aspekty językowe derywacyjnej koncepcji wykładni prawa*, Szczecin 2018.
- Gądzik Z. [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Legalis 2024.
- Giezek J., Kardas P., *Nowe ujęcie zasad i dyrektyw sądowego wymiaru kary. Kilka uwag na tle uchwalonych zmian normatywnych*, „Prokuratura i Prawo” 2023, nr 7–8.
- Grześkowiak A. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Legalis 2024.
- Kania-Chramęga A., *Okoliczności obciążające w procesie sądowego wymiaru kary (art. 53 § 2a k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 2023, nr 10.
- Kluza J., *Kara bezwzględnego dożywotniego pozbawienia wolności w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 1.
- Kmąk K., *W kwestii propozycji nowelizacji art. 60 Kodeksu karnego*, „Prawo w Działaniu” 2023, nr 55.
- Konarska-Wrzosek V. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Legalis 2024.
- Konarska-Wrzosek V. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, LEX 2023.
- Leszczyński L., *Klauzule generalne w stosowaniu prawa*, Lublin 2023.
- Łakomy K., *Redukowalność kary dożywotniego pozbawienia wolności orzeczonej z zakazem warunkowego zwolnienia w prawie polskim w świetle standardu wynikającego z art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „Prokuratura i Prawo” 2024, nr 11–12.
- Majewski J. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Majewski, LEX 2024.
- Mozgawa M. [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX 2024.

- Niewiadomska-Krawczyk M., *Warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbywania kary dożywotniego pozbawienia wolności – rozważania w świetle nowelizacji Kodeksu karnego*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2023, nr 4.
- Pilch A., *Prewencyjne wyłączenie warunkowego przedterminowego zwolnienia (na marginesie projektowanej zmiany art. 77 k.k.)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2018, nr 4.
- Płatek M., *Opinia prawna na temat Projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk 2154)*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/opinieBAS.xsp?nr=2154> (dostęp: dnia 21 grudnia 2024 r.).
- Pohl Ł., *Czy możliwy jest rzeczywisty zbieg przepisu określającego kwalifikowaną postać czynu zabronionego z przepisem określającym jego postać uprzywilejowaną?* [w:] *Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga jubileuszowa Profesora Mariana Filara*, t. 1, red. A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Leciak, Toruń 2012.
- Pohl Ł., *O zasadności uchylecia przepisów art. 22 § 1 i 2 Kodeksu karnego (głos w sprawie uniezależnienia odpowiedzialności karnej podżegacza i pomocnika)*, „Prawo w Działaniu” 2023, nr 53.
- Pohl Ł., *Ponownie o błędnym ujęciu podstaw nadzwyczajnego złagodzenia kary w Kodeksie karnym z 1997 r. (replika na głos K. Kmąka)*, „Prawo w Działaniu” 2023, nr 55.
- Pohl Ł., *Ponownie w sprawie zakresu odpowiedzialności karnej osoby nieletniej według Kodeksu karnego z 1997 r. (zagadnienie form popełnienia czynu zabronionego) – uwagi o metodzie rozwiązywania problemu*, „Prawo w Działaniu” 2018, nr 35.
- Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2019.
- Pohl Ł., *Propozycja zmian w art. 60 Kodeksu karnego (o właściwe ujęcie podstawy nadzwyczajnego złagodzenia kary)*, „Prawo w Działaniu” 2022, nr 51.
- Pohl Ł., *Zakres odpowiedzialności karnej nieletniego w Kodeksie karnym z 1997 r. (o konieczności pilnej zmiany art. 10 § 2 k.k. – problem form popełnienia czynu zabronionego)*, „Prawo w Działaniu” 2017, nr 30.
- Rostalska K., *Represyjne zmiany w obrębie instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia z uwzględnieniem problemu bezwzględnego dożywotniego pozbawienia wolności*, „Edukacja Prawnicza” 2024, nr 2.
- Skupiński J., Mierzwińska-Lorencka J. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Legalis 2025.
- Trybus M., *Dożywotnie pozbawienie wolności w nowelizacji polskiego kodeksu karnego z 7 lipca 2022 roku na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Polityka i Społeczeństwo” 2024, nr 1.
- Tyburcy T., *Kara nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności (art. 77 § 3 KK) jako przykład nowej recydywy jurydycznej?*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i materiały” 2023, nr 2.

- Tyburcy T., Rogoziński P., *Konsekwencje wprowadzenia do Kodeksu karnego możliwości wymierzenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności w aspekcie stosowania ekstradycji i wykonywania europejskiego nakazu aresztowania*, „Ius Novum” 2023, nr 4.
- Wronkowska S., *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, Poznań 2005.
- Zawłocki R., *Nowela „lipcowa” Kodeksu karnego, czyli nowe restrykcyjne prawo karne*, „Monitor Prawniczy” 2023, nr 2.
- Zgoliński I. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, LEX 2023.
- Zoll A. [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, t. 1, Komentarz do art. 1-116 k.k.*, red. A. Zoll, LEX 2016.